

ATITUDINI FAȚĂ DE LECTURĂ – PROVOCĂRI DIDACTICE

Lect. univ. dr. ADINA CURTA
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *In a scholarly context, reading, particularly reading of literary texts, is an eminently formative activity. The new paradigm of teaching literature in school, namely the personal development of the student, raises the question of the various types of reading practiced, of the strategies at play and of the recognition of the student's levels of competency. The literary competency is formed in time and its objective is that of forming and maintaining the students' interest for reading, as students are to become advised readers. Well described and structured within the European Framework for literary studies in secondary education (LiFT-2), briefly The European Framework for literary studies (CEL), levels of competency and the components of the act of reading (students – books - didactics), related to activities (transitions) that should provide coherence to a compact descriptive ensemble, aims are improving students' literary competency. In a practical context, nevertheless, a possible spin out shouldn't be ignored, one that could pose difficulties in forming a literary competency. Namely, we refer to arrogant reading, a form of superficial reading, which flaws through the positionality in self-sufficiency. Avoiding this spin out becomes, thus, a responsibility to be assumed, a didactic challenge to consider.*

Keywords: *reading, literary competency, advised reader, superficial reading, arrogant reading;*

Există un cititor ideal? Probabil că nu. Dar acest verdict nu trebuie să descurajeze acțiunea de formare și modelare a unui comportament cât mai apropiat de cel al unui cititor ideal. Și pentru că „ideal” sună oarecum utopic alături de „cititor”, optăm pentru mai accesibilul „cititor avizat”.

Școala este instituția care, prin profesioniștii care o animă și o deservesc – cadrele didactice – face educație. Educația este întreprindere de modificare a comportamentului.¹ Educabilitatea, respectiv posibilitatea educării, este premisa și condiția de la care pornește educatorul în acțiunea sa de modificare pozitivă a comportamentului elevului, iar „plasticitatea extraordinară a copilului” (Minder) vorbește despre disponibilitatea lui în această direcție. Nu este simplu și nu se întâmplă peste noapte, dar, ca orice misiune asumată, ea poate fi dusă până la capăt. *Educația este grea, spune Michel Minder, dar ea este efectiv posibilă, fără ca asta să însemne, bineînțeles, că ea s-ar putea realiza de la sine: ea presupune o acțiune, o intervenție externă, o procedură bine definită și operantă.*²

Dacă este să adoptăm această perspectivă comportamentalistă, profesorul de limba și literatura română are – printre altele – misiunea de a forma la elev

¹ Michel Minder, *Didactica funcțională: obiective, strategii evaluare; cognitivismul operant*, trad. Livia Titieni, Cluj-Napoca, ed. ASCR, 2011, p. 17.

² *Ibidem*, p. 19.

comportamentul de cititor avizat. Să precizăm că facem referire la lectura literară, respectiv la cititorul de literatură. În termeni de competențe, aceasta înseamnă că responsabilitatea profesorului este aceea de a crea și dezvolta la elevi competența literară. Preocuparea este, la ora actuală, una de amploare, cu atât mai mult cu cât interesul față de carte (ca obiect și ca poartă spre cunoaștere) și, implicit, față de lectură (lectura literaturii, în cazul de față) nu pare să fie unul ascendent. Deplângerile față de fenomenul diminuării interesului pentru lectură vin, în primul rând, din partea profesorilor, dar și a unor factori implicați în „producerea” și comercializarea cărților: scriitori, editori etc.

Pentru a înfrâna cât de cât, sau, cel puțin, pentru a diminua ceea ce ar putea deveni o degingoladă a cărții, formarea de cititori avizați prin cultivarea gustului pentru lectură este mai mult decât o sarcină, este o responsabilitate. Această responsabilitate apare stipulată în programa școlară de limba și literatura română pentru gimnaziu și vizează, cu precădere, componenta estetică și culturală a disciplinei. Dacă componenta lingvistică aparține științelor limbii și asigură, în virtutea acestei apartenențe, utilizarea corectă, conștientă și eficientă a acesteia, componenta interrelațională favorizează inserția socială a individului – aparținând științelor comunicării, iar componenta estetică și culturală – care aparține literaturii, ca artă a cuvântului – asigură dezvoltarea complexă a personalității umane.³ Această din urmă componentă a disciplinei vizează dezvoltarea dimensiunii afective a personalității elevului, prin descoperirea și înțelegerea rolului modelator al contextului cultural local, național și universal în procesul dezvoltării personale. Studiul literaturii române în relație cu literatura străină, la nivelul gimnaziului, respectă particularitățile de vârstă și interesele de lectură ale elevilor și propune o abordare pragmatică, vizând dezvoltarea și stimularea creativității, a libertății de receptare și a plăcerii lecturii, cu scopul de a înțelege valorile universale și importanța raportării la acestea, în procesul desăvârșirii unei personalități autonome.⁴

Ceea ce programa școlară numește dezvoltarea dimensiunii afective a personalității elevului, se traduce, în termeni de paradigmă, într-un model relativ nou de studiu al literaturii, intitulat modelul dezvoltării personale.⁵ După ce literatura a trecut, ca obiect de studiu, prin abordarea culturală, abordarea estetică și abordarea socială, modelul dezvoltării personale vine să așeze dezvoltarea personală a elevului la rang de obiectiv major. Din sinteza realizată de Alina Pamfil⁶ reținem viziunea asupra literaturii ca discurs despre natura și condiția umană, plăcerea lecturii – despre care vorbește și programa școlară – ca precondiție a unei receptări consistente a textului literar a cărui lectură devine formă de extindere a cunoașterii prin conștientizarea de către elev a efectelor de natură emoțională și cognitivă pe care acesta le are, după cum și accentul pus atât pe interpretarea semnificațiilor globale ale textelor citite cât și pe cea a raportului existent între cele două lumi: a textului și a cititorului.

³ Dezvoltările sunt preluate din *Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, clasele a V-a – a VIII-a*, Anexa nr. 2 la Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3393/28.02.2017, Ministerul Educației Naționale, București, 2017, p. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 3 (s.n.).

⁵ Vezi Alina Pamfil, *Didactica literaturii. Reorientări*, ed. ART, București, 2016.

⁶ *Ibidem*, p. 297.

Cât despre programele de limba și literatura română pentru liceu, chiar dacă acestea nu se aliniază explicit noului model al dezvoltării personale a elevului, la componenta *valori și atitudini* nu omit *cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii*.

Formarea și dezvoltarea la elevi a competenței literare s-a constituit în miză majoră a unui proiect european de amploare, desfășurat între 2009 – 2012, proiect care a reunit profesori de literatură din șase țări europene și al cărui rezultat a fost constituirea unui *Cadru european pentru studiul literaturii în învățământul secundar (LiFT-2)*, pe scurt *Cadru European pentru Literatură (CEL)*.⁷ Cadru propune patru niveluri de competență pentru învățământul secundar inferior (12-15 ani) și șase niveluri de competență pentru învățământul secundar superior (15-19 ani). Pentru fiecare nivel, cadrul oferă trei prezentări sistematice ale componentelor actului lecturii, respectiv **elevi** (o tipologie a elevilor cititori) – **cărți** (o tipologie și o listă de cărți, opt sau nouă) – **didactică** (un inventar de *tranziții*, nume propus pentru o serie de activități de predare-învățare-evaluare menite să îmbunătățească competența literară a elevilor). Dobândirea și dezvoltarea competenței literare este privită ca o ascensiune continuă de la un nivel inferior spre un nivel superior, acesta fiind motivul pentru care activitățile propuse sunt numite *tranziții*.

Este luată drept punct de pornire situația *evitării lecturii* și se mizează, pentru atingerea primului nivel pentru învățământul secundar inferior pe *acceptarea lecturii*. Un parcurs fundamental fără de care construcția ulterioară este imposibilă. Două *tranziții* sunt anvizajate pentru acest prim nivel, respectiv *de la o practică nesemnificativă a lecturii la un cititor oarecum interesat și de la lipsa de control a atenției, la centrarea pe teme familiare, de interes pentru ei (elevi)*.⁸ *Cititorul oarecum interesat*, despre care vorbește CEL, este prima ipostază a ceea ce va deveni *cititorul avizat* despre care vorbim. Ca atitudine față de lectură, acesta manifestă așadar un oarecare interes față de teme familiare.

Foarte bine alese titlurile de pe toate listele în condițiile în care formarea și dezvoltarea competenței literare trebuie să se sprijine pe texte cu impact bine studiat. Vom exemplifica în cele ce urmează progresia scontată.

Pe lista de cărți Nivel 1 propusă de CEL (opt titluri) se află, printre altele, basmul lui Mihai Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă* (1870). Basmul cult, șlefuit de Eminescu într-o limbă a cărei măiestrie stilistică este pe măsura geniului poetic, *Făt-Frumos din lacrimă* este o lectură recomandată celor care acceptă și lumile fantastice⁹, cu o acțiune dinamică și o intrigă captivantă¹⁰, în urma căreia se așteaptă din partea elevilor să formuleze un răspuns emoțional și să-și formeze o opinie despre povestea în sine și despre personaje, iar din partea profesorilor să le propună elevilor sarcini simple de investigare a lumii ficționale.¹¹ O serie de provocări lansate de către profesor pot focaliza interesul elevilor către descifrarea unor aspecte a căror interpretare începe la nivelul semantic: „un împărat întunecat și gânditor ca miază-noaptea”, „împărat ce-n viața lui nu răsese niciodată”, care

⁷ *Cadru european pentru studiul literaturii în învățământul secundar (LiFT-2)*, disponibil pe <http://ro.literaryframework.eu/literaryframework.html>.

⁸ *Ibidem*.

⁹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level1/students.html>.

¹⁰ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level1/books.html>.

¹¹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level1/didactics.html>.

„trist mergea la război cu inima neîmblânzită”, „cum cântă ursitorile când urzesc binele oamenilor” etc., și continuă cu semnificațiile morale ale acțiunilor: „ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăția de cruce, ca oricărui voinic, mai scumpă decât zilele, mai scumpă decât mireasa”, „ceea ce fâgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută” etc.

Harap-Alb, basmul lui Ion Creangă (1877), figurează pe lista de cărți Nivel 1 în cadrul de referință pentru ciclul superior al învățământului secundar (15-19 ani). Un basm cu acțiune dinamică, intrigă captivantă și suspans¹², așa cum se cere cărților citite la acest nivel de competență. Răspunde unei motivații care funcționează în cazul elevilor care vor să experimenteze o activitate de lectură în care să progreseze rapid¹³ și care au cunoștințe elementare privind specia literară în chestiune. Prilejuiește rememorarea și descrierea critică a primelor experiențe de lectură (similare, vezi *Făt-Frumos din lacrimă*).¹⁴ De la semnificația titlului până la virtuțile morale ale personajului principal, aduse sub lumina actualității și seductivităților, binele și răul în conflict, adevărul în luptă cu minciuna și triumful - așa cum îi stă bine unui basm care se respectă - valorilor vrute asupra celor nevrute. Probe trecute cu bine de un personaj exemplar care, da, aparține unei lumi ficționale, dar are mesaje de transmis lumii reale. Acestea sunt atuurile, deloc neglijabile, ale unui basm a cărui lectură activă construiește competență.

Pentru cel de-al doilea nivel, vorbim despre trecerea *de la acceptarea lecturii către o lectură implicată*. Cele două tranziții aferente acestei treceri sunt *de la un anumit interes pentru lectură către o lectură implicată și entuziastă*, respectiv *de la teme familiare spre un interes pentru domenii și probleme specifice (psihologice, sociale și culturale)*.¹⁵ *În casa bunicilor*, de Ionel Teodoreanu (1938), este una dintre cele opt cărți care figurează pe lista de cărți nivel 2. O lectură recomandată unor elevi care au deja câteva experiențe de lectură satisfăcătoare, care sunt interesați în special de probleme sociale concrete și sunt mai conștienți de propriile interese de lectură.¹⁶ Relația cu bunicii, copilăria în casa bunicilor, poveștile spuse de aceștia, diferențele dintre părinți și bunici, rigorile educației și strictețile regulilor sunt puncte de atracție care pot mobiliza interesul elevilor la vârsta respectivă (și nu numai). Grație unei asemenea lecturi, cititorii elevi ajung să capete o înțelegere privitor la modul în care scrie un autor, să asocieze situații și probleme prezentate în text cu corespondențe din societate, să dezvolte empatia cu un personaj.¹⁷ În urma unei asemenea lecturi, profesorul poate folosi diverse activități pentru a discuta experiențele personajelor în relație cu acelea ale elevilor și poate evidenția diversitatea lumii literaturii, propunându-le elevilor texte diferite pe aceeași temă.¹⁸ În ceea ce-l privește pe elev, acesta poate face o comparație între situațiile specifice din carte și situații de aceeași natură din contemporaneitate.¹⁹

¹² <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level1/books.html>

¹³ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level1/students.html>

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level2/didactics.html>.

¹⁶ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level2/students.html>.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

Nivelul 2 aduce pe lista sa de cărți pentru învățământul secundar superior nuvela lui Caragiale *La hanul lui Mânjoală* (1899). O nuvelă fantastică cu o cronologie non-lineară, cu câteva niveluri de semnificație²⁰, pentru elevi care acceptă lectura pentru școală fără să aibă nevoie de motivație exterioară.²¹ Real și fabulos într-o îmbinare meșteșugită à la Caragiale... Minți tinere tulburate de forțe malefice, a căror „accesare” nu rămâne niciodată nepedepsită (Marghioala își găsește sfârșitul în incendiul care mistuie hanul). Narațiunea la persoana întâi conferă textului o forță persuasivă potențată de arta cuvântului pe care Caragiale o exersează într-un stil inedit, cel puțin față de cea cu care ne-a obișnuit în creațiile sale dramatice. O anticipare a atmosferei câtorva nuvele fantastice ale lui Mircea Eliade, într-un registru mai apropiat puțin de mitul folcloric al vrăjitoarei care-i scoate temporar din minți pe tineri.

În cazul celui de-al treilea nivel de competență, este prevăzută trecerea *de la o lectură implicată la o lectură exploratorie* prin două tranziții, după cum urmează: *de la lectura entuziastă spre extinderea intereselor de lectură și de la implicare la explorarea diferitelor straturi de semnificație*.²² Una dintre cele opt cărți care apar pe lista de nivel 3 este *Din marile legende ale lumii* de Alexandru Mitru. Mai multe niveluri de semnificație, vocabular nuanțat, lexic diversificat, multe personaje cu relații clar definite.²³ O carte pentru cititori interesați să exploreze lumile nefamiliare prezentate.²⁴ Dornici și capabili să-și lărgescă propriul orizont de cunoaștere și înțelegere a lumii, să exploreze și să reflecteze asupra unor probleme etice și morale prezente în texte, capabili să discute despre problemele respective, să ia atitudine și să formuleze puncte de vedere clare.²⁵ După cum arată Gheorghe Bulgăre în prefața cărții, *încă de la primele pagini se ridică parcă o cortină de pe trecutul de mult apus, și putem desluși meleaguri depărtate, urmărind taberele în luptă și pe eroii legendelor, care înfruntă primejdia. Fiecare legendă își are înțelesul plin de învățăminte, din care se desprind adevărul și înțelepciunea de veacuri ale adevăraților eroi. Cărțile scriitorului Alexandru Mitru se impun ca o introducere în literatura universală, ca mijloc de formare a gustului pentru lectură a cititorului tânăr*.²⁶

Pe lista de cărți Nivel 3 pentru învățământul secundar superior îl găsim pe George Călinescu cu *Enigma Otiliei* (1938). O carte cu multe personaje, cu relații clar definite, mai complicate și dinamice²⁷, pentru cititori dornici să citească genuri populare de literatură, interesați să exploreze lumile (nefamiliare) prezentate în cărți.²⁸ Pentru cititori elevi capabili să-și lărgescă propriul orizont de cunoaștere și înțelegere a lumii prin lectură, să exploreze și să reflecteze asupra unor probleme etice și morale care apar în text, să reflecteze critic asupra comportamentului

²⁰ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level2/books.html>.

²¹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level2/students.html>.

²² <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level3/didactics.html>.

²³ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level3/books.html>.

²⁴ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level3/students.html>.

²⁵ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level3/didactics.html>.

²⁶ Gheorghe Bulgăre, *Tezaurul legendelor lumii*, prefață la *Din marile legende ale lumii* de Alexandru Mitru, ed. VOX, p. 7.

²⁷ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level3/books.html>.

²⁸ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level3/students.html>.

personajelor²⁹, cititori care discută despre problemele din cărți și iau atitudine, formulând un punct de vedere clar.³⁰ Bucureștiul începutului de secol XX, mediu citadin al acestui roman de factură balzaciană, mediu în care devenirea unui tânăr (orfan) se află sub semnul relațiilor interfamiliale deteriorate, marcate de conflicte de tot soiul. O intrigă care se desfășoară pe două planuri, cu personaje complexe care, în afară de o dominantă caracterială – după modelul balzacian – dezvoltă o dimensiune psihologică și una socială. O construcție circulară care aduce, la final, printr-un mecanism al memoriei protagonistului, puternicele cuvinte ale avarului: „aici nu stă nimeni”... O lectură foarte ofertantă al cărei exercițiu nu rămâne nerăsplătit.

Cel de-al patrulea nivel de competență corespunzător ciclului inferior al învățământului secundar parcurge traseul lectural *de la o lectură exploratorie spre o lectură focalizată*. Cum se poate ajunge la această lectură focalizată? În trei pași de astă dată, respectiv trei tranziții: *de la o lectură nesistematică spre o lectură orientată de scopuri clare*, apoi *de la cunoașterea implicită la conștientizarea funcțiilor structurilor literare* și, în sfârșit, *de la alegeri intuitive la alegeri bazate pe criterii*.³¹ Deși *Micul prinț*, a lui Antoine de Saint-Exupéry, apare pe lista de cărți nivel 4 a CEL, cartea este, fără nicio îndoială, una a tuturor vârstelor. În acest context (CEL), ea se adresează unor cititori care au o oarecare experiență cu texte literare mai dificile³², având un anumit nivel de ambiguitate și mai multe chei de lectură, care lasă loc reflecției (narațiuni alegorice)³³, o carte care-i permite cititorului să păstreze distanța față de personaje.³⁴ El este de asemenea capabil să discute despre reacțiile inițiale față de teme noi și să-și revizuiască opiniile după interpretarea textului.³⁵ Cartea este un bun prilej oferit cititorului elev pentru a analiza topurile cărților, consultând diferite surse.³⁶ *Micul prinț* este o lectură care aduce o serie de lecții pentru viață³⁷, care pune față în față două lumi uneori antagonice, pe cea a copilului și pe cea a oamenilor mari. Fiecare dintre lecțiile pomenite poate fi prilej de reflecție: privește dincolo de suprafață; nu îți ascunde adevăratele sentimente (vei pierde tot ce este important); judecă-te pe tine înainte de a-i judeca pe alții; să nu râvnești admirația celorlalți; să bei ca să uiți este un viciu al celor slabi; nu fi prea serios cu tine însuși; nu uita să te bucuri de viață; urmează-ți instinctul și explorează; încrezi-te în caractere neobișnuite – s-ar putea să ai ce învăța; ai grijă de lucrurile tale căci nu pot fi înlocuite; uneori trebuie să îi lași pe cei pe care îi iubești să zboare liberi.³⁸

Pentru ciclul superior al învățământului secundar, lista de cărți Nivel 4 aduce sub ochii elevului cititor *Moromeții* lui Marin Preda (1955). Un roman cu mai multe fire narrative, un text cu un anumit nivel de ambiguitate și cu mai multe

²⁹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level3/didactics.html>.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level4/didactics.html>.

³² <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level4/students.html>.

³³ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level4/books.html>.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/lower/level4/didactics.html>.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ <https://jurnalspiritual.eu/micul-print-si-lectiile-sale/>.

³⁸ <https://jurnalspiritual.eu/micul-print-si-lectiile-sale/>.

chei de lectură (la fel ca în cazul nivelului 4 al ciclului inferior).³⁹ O lume în destrămare, al cărei centru este gospodăria țărănească tradițională, o perioadă de tranziție care cuprinde trei ani de dinaintea celui de-al doilea război mondial și ajunge până în deceniul șase al secolului trecut, cu modificări semnificative în paradigma temporalității: dacă la început „timpul era foarte răbdător cu oamenii (și) viața se scurgea fără conflicte mari”, la final „timpul nu mai avea răbdare”. Scene antologice oferă cititorului imagini memorabile: cina în familie, tăierea salcâmului într-o zi de duminică etc. Pământul, familia tradițională țărănească, conflicte multiple care pun față în față mentalități ireconciliabile, toate acestea într-un limbaj accesibil, veridic, fără ornamente împovărătoare.

În ciclul superior al învățământului secundar avem de-a face cu șase niveluri ale competenței literare, respectiv două niveluri suplimentare față de ciclul anterior. Nivelul al cincilea de competență presupune trecerea *de la lectura interpretativă către lecturi interpretative în context* prin două tranziții: *de la o interpretare orientată către text spre relaționarea cu contexte mai largi și de la dezvoltarea unor interpretări la concentrarea asupra ambiguității și a polivalenței textuale*.⁴⁰ Marin Preda apare pe lista de cărți Nivel 5 cu *Cel mai iubit dintre pământeni* (1980). O carte care trimite la un context istoric complex⁴¹, care cheamă la lectură un cititor preocupat de literatură și interesat de contextul operei literare⁴², cu o experiență de lectură mai largă, deschis către teme diverse, cu cunoștințe generale de nivel înalt care-i permit să facă relaționări cu contexte nefamiliare, care dispune de instrumentele și terminologia necesară pentru a comenta stilurile și structurile narative⁴³, care poate asocia textul cu contextul istoric, plasându-l atât în context istoric cât și în contextul curentului literar pe care-l reprezintă, care poate discuta cartea atât din perspectiva cunoștințelor sale de istorie literară cât și a celor despre curentele literare.⁴⁴ *Cel mai iubit dintre pământeni* își introduce cititorul elev în societatea socialistă a dictaturii proletariatului, etapă istorică imediat premergătoare celei contemporane, necunoscută direct. Ateism agresiv, minciună sfruntată, abuz de putere, asasinat politic la comandă, cam acesta este peisajul general în care personajul principal, un tânăr intelectual, este scos oarecum în afara societății, ajunge să fie socotit primejdios și devine indezirabil, aflându-se în dizgrația autorităților. Un destin vitreg din care nu lipsesc conotații semnificative ale iubirii, deoarece „dacă dragoste nu e, nimic nu e!”

Al șaselea nivel de competență este marcat de trecerea *de la contextualizări la o lectură (pre)academică. Tranziția*, unica de astă dată, se face *de la o lectură competentă la o lectură mai specializată*.⁴⁵ Pe lista de cărți Nivel 6 figurează *Jurnalul fericirii* de Nicolae Steinhardt (1991). O carte în care acțiunea nu constituie focusul principal al textului⁴⁶, pentru a cărei lectură cititorul are nevoie de reprezentări largi ale diferitelor texte literare, din diferite epoci, curente

³⁹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level4/books.html>.

⁴⁰ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level5/didactics.html>.

⁴¹ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level5/books.html>.

⁴² <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level5/students.html>.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level5/didactics.html>.

⁴⁵ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level6/didactics.html>.

⁴⁶ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level6/books.html>.

și culturi, de cunoștințe pe care le folosește pentru a contextualiza ceea ce citește.⁴⁷ O carte care se adresează unui cititor capabil să reflecteze asupra diferitelor utilizări ale literaturii și a diferitelor moduri de interpretare în contexte variate, să exploreze și să reflecteze asupra stilului autorului și a viziunii sale despre lume, să identifice aspectele discursului literar și să le prezinte folosind metalimbajul.⁴⁸ *Jurnalul fericirii* își aduce cititorul în fața a ceea ce a fost numit „literatura de sertar”. Conotațiile celor nouă „fericiri” expuse de Mântuitor în „predica de pe munte” sunt explicitate de protagonistul (autorul însuși) deținut în închisorile politice comuniste, care ajunge să le înțeleagă și să le trăiască pe parcursul aventurii spirituale pe care conștiința sa o traversează.

Considerațiile sumare pe care le-am prezentat asupra textelor reprezentative la care ne-am oprit pentru cele patru + șase niveluri de competență literară, au avut scopul de a configura un potențial pe care lectura, în diferitele sale putințe de realizare, este chemată să-l identifice, să-l exploateze și să-l valorifice plenar printr-o poziționare strategică corectă a elevului cititor aflat pe calea ameliorării competenței sale literare.

Pornind de la acceptarea lecturii, continuând cu un anumit interes pentru lectură, parcursul este unul care are drept scop final manifestarea unui interes constant și susținut pentru lectură. De la lectura nesistematică la o lectură sistematică, trecând prin lectura implicată și entuziastă, prin lectura exploratorie, prin lectura focalizată și cea interpretativă, până la lectura (pre)academică, literatura propusă spre lectură antrenează elevul cititor într-un foarte complex exercițiu de cunoaștere de sine, cunoaștere a celorlalți și cunoaștere a lumii. Avem de-a face astfel, după cum menționam la începutul acestor considerații, cu o modificare de comportament a cititorului care, din cititor de sens literal devine cititor avizat, capabil de interpretări contextuale. În termenii didacticii funcționale (Minder), modificarea de comportament constă în dobândirea unei competențe noi (competența literară în cazul de față) prin mobilizarea progresivă a unor capacități (exersarea treptată a diferitelor tipuri de lectură) și manifestarea acestei noi competențe prin performanțele aferente etapelor, respectiv nivelurilor. Dacă aruncăm o privire în textul programei școlare de limba și literatura română, putem asimila performanțele așteptate activităților de învățare corespunzătoare competențelor specifice (la gimnaziu).

Considerăm util să semnalăm existența și probabilitatea manifestării în continuare a unui derapaj al cărui efect poate întârzia sau, mai grav, împiedica formarea competenței literare. Este vorba despre ceea ce vom numi *lectura arogantă*, o formă a lecturii superficiale care păcătuiește prin poziționarea în autosuficiență. Considerată obstacol în calea (auto)educației⁴⁹, autosuficiența este unul dintre inamicii redutabili ai modificării de comportament. În cazul de față, lectura arogantă se insinuează perturbator printre strategiile de lectură recomandate a fi puse în joc, alterându-le relevanța și subminându-le acțiunea și efectul. Provocarea didactică reprezentată de lectura arogantă este una complexă și profesorul de literatură care îi este „victimă” nu dispune de foarte multe instrumente pentru a-i face față, mai cu seamă atunci când nici sistemul de învățământ în sine nu are la îndemână pârghii clare de stopare a unor practici. Lectura arogantă este produsul inerției unei paradigme care

⁴⁷ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level6/students.html>.

⁴⁸ <http://ro.literaryframework.eu/Matrix/show/upper/level6/didactics.html>.

⁴⁹ Gabriel Albu, *Autosuficiența, obstacol în calea autoeducației*, Ex cathedra, disponibil pe https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Autosuficienta%2C%20obstacol%20in%20calea%20autoeducației.pdf.

supralicita estetismul și forma în detrimentul înțelesurilor (multiple) și al relevanței acestora pentru dezvoltarea personală a elevului. În plus, calea de la sens/sensuri la semnificație/semnificații nu este străbătută de cititorul elev în ritmul său și prin capacitățile sale ci este „defrișată” de către profesorul care va oferi în cele din urmă un produs final de reținut / memorat / învățat. Altfel spus, se întâlnesc încă situații nedorite în care textul literar continuă să fie punct de pornire pentru interpretări oferite de-a gata elevilor, încropite de profesori (nu generalizăm!) în virtutea credinței că asemenea interpretări ar fi modele respectabile, demne de memorat. Nu incriminăm niciun fel de interpretare de text în sine, dar în context școlar, o asemenea activitate este menită (cel puțin în textele reglementare gen programe școlare) să stimuleze *libertatea de receptare*, care n-are nicio legătură cu preluarea de interpretări gata fabricate. În plus, tot programa școlară recomandă *valorificarea tuturor experiențelor de învățare ale elevilor*. Cu alte cuvinte, am dreptul și sunt încurajat (ca elev cititor) să descopăr și să pun într-o relație absolut personală semnificații textuale și experiențe personale. De aceea, lectura arogantă, cea care își arogă privilegiul întâietății – și care reprezintă încă un tip de practică școlară – nu este altceva decât un derapaj de evitat. Cum? În primul rând prin conștientizare și asumare, apoi prin cedarea întâietății în favoarea acelor tipuri de lectură (cele prezentate de CEL, de exemplu) care, treptat și pe rând, vin să trezească, să formeze și să întrețină interesul elevului cititor. Și lista remediilor posibile nu este încheiată...

Bibliografie

- Cadrul european pentru studiul literaturii în învățământul secundar (LiFT-2)*, disponibil pe <http://ro.literaryframework.eu/literaryframework.html>.
- MINDER, Michel, *Didactica funcțională: obiective, strategii evaluate; cognitivismul operant*, trad. Livia Titieni, Cluj-Napoca, editura ASCR, 2011.
- PAMFIL, Alina, *Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise*, ed. Paralela 45, 2003.
- PAMFIL, Alina, *Didactica literaturii. Reorientări*, editura ART, București, 2016.
- Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, clasele a V-a – a VIII-a*, Anexa nr. 2 la Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3393/28.02.2017, Ministerul Educației Naționale, București, 2017.
- PROGRAMA ȘCOLARĂ LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ CLASA a IX-a CICLUL INFERIOR AL LICEULUI*, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, București, 2009.
- PROGRAMA ȘCOLARĂ LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ CLASA a X-a CICLUL INFERIOR AL LICEULUI*, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, București, 2009.
- PROGRAME ȘCOLARE CICLUL SUPERIOR AL LICEULUI LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ, CLASA a XI-a*, Ministerul Educației și Cercetării, Consiliul Național pentru Curriculum, București, 2006.
- PROGRAME ȘCOLARE CICLUL SUPERIOR AL LICEULUI LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ, CLASA a XII-a*, Ministerul Educației și Cercetării, Consiliul Național pentru Curriculum, București, 2006.